

8. Democracy Index 2014. Democracy and its Discontents. A Report from the Economist Intelligence Unit [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sudestada.com.ua/Content/Articles/421a313a-d58f-462e-9b24-2504a37f6b56/Democracy-index-2014.pdf>

9. Nation in Transit 2015: Democracy on the Defensive in Europe and Eurasia [Electronic resource]. – Access mode: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_NIT2015_06.06.15_FINAL.pdf

10. Freedom in the World 2016. Anxious Dictators, Wavering Democracies: Global Freedom under Pressure [Electronic resource]. – Access mode: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf

11. Globalne vidrodzhennya demokratsiyi / [za red. L. Daymonda, M. F. Plattnera; nauch. red. E. Vinogradova]; per. z angl. S. Chuchman, V. Lebedev, I. Malyuga, E. Vinogradov. – Lviv: Ahill, 2004. – 464 s.

12. Karl T. L. The Hybrid Regimes of Central America / T. L. Karl // Journal of Democracy. – 1995. – Vol. 6. – № 3. – P. 72–86.

13. Jagers K. Tracking Democracy's Third Wave with the Polity III Data / K. Jagers, T. R. Gurr // Journal of Peace Research. – 1995. – Vol. 32. – № 4. – P. 469–482.

14. Carothers T. The End of the Transition Paradigm / T. Carothers // Journal of Democracy. – 2002. – Vol. 13. – № 1. – P. 5–21.

15. Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition / [Schedler A., Munck G. L., Hartlyn J. and others]; ed. by A. Schedler. – Boulder; London: Lynne Rienner Publishers, 2006. – XI + 267 p.

16. Armony A. C. Babel in Democratization Studies / A. C. Armony, H. E. Shamis // Journal of Democracy. – 2005. – Vol. 16. – № 4. – P. 113–128.

17. Sakwa R. Democratic Change in Russia and Ukraine / R. Sakwa // Democratization. – 1994. – Vol. 1. – № 1. – P. 41–72.

18. Hantington S. Tret'ya volna. Demokratizatsiya v konce XX veka / S. Hantington; [per. s angl. L. Yu. Pantina]. – M.: ROSSPEHN, 2003. – 368 s.

19. Demokratizatsiya: ucheb. posobie / [sost. i nauch. red. K. V. Harpfer, P. Bernhagen, R. F. Ingelhart, K. Vel'cel']; per. s angl. pod nauch. red. M. G. Mironjuka. – M.: Izd. dom Vyshej shkoly jekonomiki, 2015. – 708 s.

Gavrilyuk G. I., Candidate of History, Associate Professor of Department of Philosophy and Political Science, Kharkiv State Academy of Culture (Ukraine, Kharkiv), gengavrilyuk@ukr.net

Origination of imperfect democracies

The imperfect democracy is viewed as an eligible type of a political regime resulting from the political regimes' massive shift towards democracy during the third wave of democratization. Distinction between authoritarianism, imperfect democracy and democracy was made based on the democratic procedure and rule legitimacy criterion. Delegative democracy, hybrid regime and electoral authoritarianism are understood as sub-types of the imperfect democracy. The current imperfect democracy has been proved to be a regime characterized by uncertainty about democratic procedure functioning and originating from noncooperative or «defective-democracy-pact-limited» democratic transit within the third wave of democratization.

Keywords: imperfect democracy, wave of democratization, noncooperative democratic transit, delegative democracy, hybrid regime, electoral authoritarianism.

Гаврилюк Г. І., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології, Харківська державна академія культури (Україна, Харків), gengavrilyuk@ukr.net

Походження дефектних демократій

Дефектну демократію розглянуто як повноправний тип політичного режиму, що виник в результаті масового зсуву держав за «шкалою політичних режимів» в сторону демократії в ході третьої хвилі демократизації. Розмежування авторитаризму, дефектної демократії та демократії проведено на основі критерію легітимності демократичних процедур і правил. Делегативна демократія, гібридний режим та електоральний авторитаризм осмислені як підтипи дефектної демократії. Доведено, що сучасна дефектна демократія являє собою режим, який характеризується невизначеністю в питанні функціонування демократичних процедур і є продуктом неактованого або обмеженого «пактом про дефектну демократію» демократичного транзиту в межах третьої хвилі демократизації.

Ключові слова: дефектна демократія, хвиля демократизації, неактований демократичний транзит, делегативна демократія, гібридний режим, електоральний авторитаризм.

УДК 352

Гладій В. І.,
аспірант кафедри політичних інститутів і процесів,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(Україна, Івано-Франківськ),
v.i.gladij@gmail.com

ЧИННИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНЦЕПТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Досліджуються чинники впливу на трансформацію місцевого самоврядування у різних його вимірах. Аналізуються теорії та концепції місцевого самоврядування крізь ретроспективний аналіз форм самоврядності.

Ключові слова: місцеве самоврядування, громада, децентралізація, муніципалітет, державне управління, природні права.

Система місцевого самоврядування у сучасному його вимірі пройшла тривалу еволюцію. Інституціональні зміни міжособових, групових та соціальних відносин прямо чи опосередковано впливали на реалізацію історично перших форм самоврядності, які з часом трансформувалися в інститут місцевого самоврядування. Ідейним джерелом останнього виступає вчення про природне право, сутність якого реалізовано в уявленнях про справедливість; воно ж, у свою чергу, втілюється у загальнолюдських принципах свободи та рівності.

Метою дослідження є визначення факторів, що протягом еволюції суспільних відносин впливали на трансформацію місцевого самоврядування як у теоретичному, так і практичному вимірі. Окрім того, буде здійснено ретроспективний аналіз концептуальних основ системи самоврядності.

Проблеми співвідношення повноважень громади, органів місцевого самоврядування, центральної влади у розрізі сучасного державотворення актуалізують питання історико-політичного дискурсу. Він має сприяти аргументації розуміння сутності місцевого самоврядування як політичного інституту. Зміна політичних формацій передбачала новий зміст кожного інституту та аспекту політичного життя суспільства, у тому числі, неминуче це стосувалося місцевого самоврядування. Генеза теорій та концепцій місцевого самоврядування є наслідком тривалих досліджень як зарубіжних, так і українських вчених. Серед них класики самоврядних концепцій Л. Броді, О. фон Гірке, Р. Гнейст, Р. Молль, А. де Токвіль, Г. Туре, Е. Харді, В. Шейфнер, Г. фон Штейн та ін.; російські дослідники О. Васильчиков, Л. Заливалова, Г. Курбатов, В. Лешков, Б. Чичерін; українські вчені В. Вернадський, Л. Гулак, М. Драгоманов, О. Євтушенко, В. Заблоцький, П. Круш, В. Куйбіда, М. Славінський, С. Томашівський та ін.

Отже, першою політичною формою конструкту місцевого самоврядування можна вважати державність Стародавнього Риму як цивілізації, що розвинулася з громади, та міста-поліси у Стародавній Греції. Незважаючи на присутність цензи щодо страт, власності, політичних прав, принципи самоврядності все ж втілювалися у належності громадян передусім до міста, де вони проживали, а вже потім до держави у цілому. Онтологічно це можна простежити на прикладі існування муніципій – римських міст з особливим статусом, вільне населення яких отримувало за договором права римського громадянства. Попередньо сформований у Стародавньому Римі муніципальний устрій було покладено в основу

закону Юлія Цезаря 45 р. до н.е., який закріпив принципи функціонування міського управління. Вони й сьогодні відображені у постулатах сучасного муніципального самоврядування більшості держав світу [15].

Принцип самоврядності ліг в основу функціонування всієї системи державного управління Стародавньої Греції. У містах–державих найвищим органом управління визнавалися народні збори вільного грецького населення, об'єднаного однією общиною. Фактично ж влада концентрувалася в руках локальної групи міської рабовласницької знаті, яка через посередництво органів управління та народні збори транслювала свою волю решті громадян. Справи для розгляду в народних зборах полісів готували спеціальні ради, які склалися із виборних членів, що засідали у спеціальних місцях [13]. Всі закони й декрети, як правило, склалися від імені ради і народу, тобто народних зборів. Члени ради, готуючи закони, збирали відомості про бажання повноправних громадян. Ці бажання оформлювалися у проекти декретів чи постанов. Останні затверджувалися на народних зборах.

Незважаючи на формування первинних інститутів місцевого самоврядування, період VII–IX ст. характеризувався тенденцією до тиску на них з боку держави. На думку російської дослідниці Л. Заливалової, варто розглядати два шляхи розвитку самоврядних структур: один – із збереженням сильного міського самоврядування; інший супроводжувався придушенням його сильною централізованою владою [5, с. 77–80]. Перший шлях обумовлений тим, що держава не завжди мала можливості встановити свій контроль у деяких, перш за все, периферійних містах. Не виключено, що досить сильне самоврядування там могло зберегтися саме у силу приреченості на напівсамостійне існування та самооборону. З іншого боку, у периферійних містах, частково за цих же обставин, зберігся заможний та впливовий прошарок міських земельних власників. Другий шлях розвитку самоврядування характеризував міста, які перебували під захистом державної армії, наприклад міста, розташовані на власній території Візантії [8, с. 56–77]. Тут характерною була поширеність сильної сільської общини та більш глибокий та кардинальний підірив міського землеволодіння. Ослаблена міська община повинна була у більшій мірі сподіватися на підтримку та допомогу держави.

Наступним етапом формування місцевого децентралізованого управління вважається період так званих «комунальних революцій». У період XI–XIII ст. у Західній Європі з'являється комунальне самоврядування. Воно передбачало звільнення міста від влади феодала та створення міських органів самоврядування – виборної ради та магістрату, які були незалежними від центральної влади.

Комунами у середньовічній Західній Європі називали міську громаду, що отримала від феодалів право на самоврядність. Конститування вільних самоврядних міст відбувалося різними шляхами. Частина поселень, що лежать на узбережжі Середземного моря (Монпельє, Генуя, Піза, Венеція та ін.), заробили свої статки на торгівлі зі Сходом і змогли викупити увесь обсяг привілеїв, закріплених у хартіях вольностей. Частина міст досягли прав самоврядування у результаті компромісу, угоди зі справжнім сеньйором. Інші ж міста завоювали свої права

та свободи у відкритій боротьбі з імператором, королем чи Папою. В останньому випадку дослідники мають на увазі «комунальний рух» тавтологічний «комунальний революції».

Часом дослідники оцінюють комунальний рух як антифеодальний. На наше переконання, це була все ж боротьба за легітимізацію привілейованого статусу міста у системі феодальної ієрархії. Українська дослідниця Л. Гулак сформулювала критичну аргументацію щодо «революційності» наслідків формування комун для розвитку місцевого самоврядування у країнах Західної Європи. Авторка стверджує, що такий підхід до історії європейської державності часів раннього феодалізму занадто модерновий. Пояснюється це тим, що зараз невідома жодна хартія європейських монархів щодо створення системи міського комунального самоврядування саме часів ранньофеодального періоду [2, с. 101]. Наголосимо, що лише становлення феодальної роздробленості змусило європейських монархів надати згоду на побудову самоврядування, щоб повернути міські громади на свій бік у боротьбі проти великих феодалів. Саме останні й буди носіями відцентрових тенденцій у житті феодальних держав.

Погоджуючись з певною суперечливістю поняття «комунальні революції», зауважимо, що перші хартії середньовічних міст стали засобом легітимізації комунального виміру місцевого самоврядування. Визначена хартіями структура органів міського самоврядування була надзвичайно строкатою та залежала від багатьох чинників – згоди короля чи сеньйора, співвідношення груп тиску серед міського населення тощо. Метою створення таких хартії було закріплення прав виборного самоврядування, привілеїв для членів комун, найважливішими серед яких стали особиста свобода та право приватної власності. Пріоритетним вважався захист права участі заможних городян у системі управління містом.

Правове ж оформлення місцевого самоврядування тісно пов'язане із поняттям «магдебурзького права». Саме у німецькому місті Магдебург у 1188 р. було видане перше писане муніципальне законодавство, присвячене, насамперед, розв'язанню суперечок між міщанами [6]. Надання місту Магдебурзького права означало відміну дії звичаєвих норм, виведення міста з–під юрисдикції місцевої адміністрації (намісників, воєвод тощо) і запровадження міського самоврядування з виборною адміністрацією та виборним судом. Упродовж XII–XIV століть норми Магдебурзького права були прийняті у 80 містах Центральної і Східної Європи, включно з українськими, першим з яких стало м. Хуст у 1329 р.

Магдебурзьке право надавалося українським містам Галицьким князем, Великим князем Литовським або Королем Польським і оформлювалося так званими магдебурзькими грамотами, які по суті являли собою те саме, що і хартії західноєвропейських середньовічних міст.

Основою системи місцевого самоврядування нової якості став концепт вільної громади, яка являла собою рушійну силу інституціональних змін в антагоністичному вимірі громадянської самоврядності. Активна розробка теоретичних основ вчення про міцеве (громадське) самоврядування почалася у другій чверті XIX ст. Одним із перших, хто сформулювали цілісну концепцію

самоврядних громад, були французький історик, соціолог і політичний діяч А. де Токвіль та політичний філософ та член Національних Установчих зборів Франції Г. Туре.

А. де Токвіль був одним із перших, хто звернув увагу суспільства на проблеми місцевого самоврядування та необхідність його розвитку. У трактаті «Демократія в Америці», що була опублікована у 1835 р., він зазначав, що без громадських інститутів нація може сформувати вільний уряд, однак істинного духу свободи вона так і не набере [11]. Центральною ідеєю у концепції А. де Токвіля є припущення, що первинним джерелом влади в країні є не держава в особі своїх представницьких органів, а індивіди, що добровільно об'єднуються в громади і самі керують власними справами.

Г. Туре виклав свої ідеї у власній доповіді Національним установчим зборам Франції «Про реформу місцевого самоврядування» у 1790 р. Теорія Г. Туре містила два основних поняття:

- «власні громадські справи», що за своєю природою притаманні виключно місцевому самоврядуванню;
- «державні справи», що можуть бути делеговані державою органам місцевого самоврядування.

Політико-правові основи сучасного муніципального самоврядування в європейських країнах, США, Японії та інших державах були закладені саме у XIX ст. у контексті розробки теорій про місцеве самоврядування та проведення муніципальних реформ. Таким чином, прихильники теорії вільної громади прямо протиставляли діяльність органів місцевого самоврядування державному управлінню, суспільні інтереси – політичним. Вони розглядали державу і самоврядування як два непересічних поняття, що мають принципово різний зміст: місцеві інтереси з одного боку, і загальнонаціональні – з іншого.

На нашу думку, теорія вільної громади мала один серйозний недолік. Вона тримала поза увагою більші адміністративні одиниці, які теж були створені державою, але користувалися законною самостійністю і управлялися виборними посадовими особами (наприклад, області, департаменти, регіони, провінції тощо). Відстоювати самостійність цих самоврядних територіальних одиниць відносно центрального уряду, посилаючись на їхні природні права, було б украй важко. А вважати сільські та міські громади єдиною можливим видом самоврядування означало б відірватися від дійсності і підтримувати теорію, положення якої апоріє суперечать основному критерію істинності – суспільній практиці.

Тож невдовзі на зміну теорії вільної громади, висунутої представниками французької школи і розвиненої бельгійськими дослідниками-конституціоналістами, приходять громадсько-господарська теорія місцевого самоврядування. Її фундаторами був цілий ряд учених – О. фон Гірке [14], Р. Моль [16], В. Шеффнер [17] та інші.

Дана історична форма місцевого самоврядування обґрунтовувала статус самоврядної громади як відмінного від держави політичного суб'єкта та акцентувала увагу на змісті комунальної діяльності. В основі господарської теорії лежить запозичене з теорії природних прав вільної громади положення про те, що територіальний колектив – це елемент насамперед громадянського суспільства. Виходячи з цього, були закріплені такі аксіоматичні тези:

- місцеве самоврядування недержавне за своєю природою, тому має власну компетенцію у сфері

неполітичних відносин, а саме у місцевих громадських і господарських справах;

- держава не втручається в місцеві справи, вони вирішуються самими територіальними громадами;
- політичні питання належать до компетенції державної влади.

Теорія природних прав вільної громади, а також господарська теорія отримали свій розвиток у громадівській теорії місцевого самоврядування. Найвідомішими представниками цієї теорії були російські теоретики О. Васильчиков [1] та В. Лешков [9].

О. Васильчиков у роботі «Про самоврядування», обґрунтовуючи основні положення громадівської теорії місцевого самоврядування деталізує господарські функції місцевого самоврядування та визначає самоврядування як особливу форму самоорганізації жителів певної території. На думку вченого, самоврядування – це «участь народу в місцевому внутрішньому управлінні своєї Батьківщини» [1, с. 1].

В. Лешков, виходячи з різниці природи держави і місцевого самоврядування, обґрунтовував ідею незалежності органів самоврядування від держави як четвертої влади. Натомість дослідник не заперечував можливість співробітництва органів місцевого самоврядування з державними чиновниками. На його думку, влада в державі – це необхідний атрибут, а самоврядування – явище суспільне, влада його органів будеться завжди на основі виборів. Як наслідок цього, він домагався рівності активного виборчого права для всіх верств населення [9, с. 27–30].

Прибічником громадівської теорії місцевого самоврядування був й український учений М. Драгоманов, який сформулював концепцію федерації вільних громад. У своїй праці «Історична Польща і великоруська демократія» [5] він обґрунтував ряд важливих принципів локальної демократії: врахування національних особливостей кожної країни; самоуправління обшин і областей у побудованій «знизу догори» політично вільній державі; свобода всіх «живих складових частин народу», взаємозалежність політичної свободи і місцевого самоврядування.

На нашу думку, громадівська теорія синтезувала самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами тощо). Однак існування таких об'єднань завжди мало факультативний характер, а існування місцевих спільнот – обов'язковий. Цей факт об'єктивно вимагає діяльності територіальних громад у єдиному політично-правовому полі з державою. Приваблива в якості теоретичної конструкції громадівська теорія є досить вразливою в науковому та практичному вимірі. По-перше, самоврядування не можна повністю отожднювати з громадським управлінням; по-друге, у світі немає жодного емпіричного прикладу держави, яка зовсім не втручається у справи комун (адміністративних відцентрових одиниць); по-третє, теорія виправдовує прояви місцевого (мікротериторіального) егоїзму.

У середині XIX ст. набуває поширення державницька теорія місцевого самоврядування, основні положення якої були розроблені Р. Гнейстом, Л. Штейном та іншими дослідниками. Саме цей історичний період відзначився категоріальним оформленням місцевого самоврядування як політологічного поняття. Термін «самоврядування» почав використовуватися у період Великої Французької

буржуазної революції, щоб відобразити факт самостійності громад відносно держави. Цей факт пов'язують з діяльністю міністра Пруссії барона Г. фон Штейна, який вбачав у самоврядуванні форму участі незалежних від держави громадян в управлінні державними справами на місцевому рівні. Поняття ж «місцеве самоврядування» у науковий обіг введено у XIX ст. німецьким вченим Р. Гнейстом для позначення такого управління на місцях, за якого територіальні громади, що історично склалися, були наділені правом самостійно вирішувати місцеві справи. Діяльність таких громад залишалася вільною від втручання представників державної адміністрації.

Державницька теорія розглядає місцеве самоврядування не як автономний вид публічної влади, природне право територіальної громади на самостійне вирішення питань місцевого значення, а як одну з форм організації місцевого управління, або ж як один із способів децентралізації державної влади на місцевому рівні.

В українській політологічній доктрині державницьку теорію відстоювали В. Вернадський, А. Кримський, М. Палієнко, М. Славинський, С. Томашівський. Останній виклав свою концепцію у працях «Українська Історія», «Про історію, героїв і політику», вона полягала в ідеї особливої ролі Галичини й уніатської церкви в українському державотворенні [12]. Основними її вихідними чинниками визначалися земля, нація та держава, насамперед територіальний патріотизм і національна ідея. С. Томашівський вважав, що майбутня українська держава має формуватися на основі політичної автономії західноукраїнських земель з власним законодавством, адміністрацією, армією, системою освіти. Автономія повинна спиратися на традиції Галицько–Волинського князівства, а також політичний досвід Австро–Угорської монархії та польського республіканського правління.

Варто зазначити, що шлях розвитку самоврядних громадських структур на теренах України відрізнявся від європейського. Він відбувався в умовах ціннісних розривів, з руйнуванням старих систем та інститутів і формуванням принципово нових. Діаметрально різними були й відносини місцевого самоврядування та державної влади. У Європі державність виростає із самоврядування, продовжує його цінності й базові конструкти та становить єдність владних структур на основі субсидіарності. На українській території місцеве самоврядування й державна влада виступали переважно як антагоністи, оскільки завжди центральна влада належала не автентичному населенню, а найманам провідникам: варягам Рюриковичам у Київській Русі, татаро–монголам після розпаду Київської Русі, полякам, литвинам, австро–угорцям, росіянам, більшовикам у подальші історичні періоди. Тільки з 1991 р. цей процес очолили українці.

Як наслідок, можемо простежити ще одну відмінність – принципи західноєвропейського місцевого самоврядування залишалися майже незмінними з часів зародження, у той час, як ретроспективний аналіз розвитку української самоврядності нараховує декілька самостійних моделей. Український дослідник В. Заблоцький визначає їх таким чином:

1. Вічове народовладдя часів Київської Русі (із застереженням, що ця традиція є спільним історичним надбанням як мінімум і росіян, і українців, і білорусів).

2. Селянсько–хутірське самоврядування часів занепаду Київської Русі й татаро–монгольської навали.

3. Військова демократія часів козацтва, що зародилася в надрах селянської системи самоврядування і довгий час співіснувала з нею паралельно.

4. Система магдебурзького права на західних землях XIV–XIX ст. стала результатом входження українських земель до складу тодішніх європейських держав і була ментально характерною саме для європейських народів, для українців же стала запозиченням, яке досить швидко прижилося й поширилося на десятки українських поселень.

5. Система земств на землях Російської імперії.

6. Система «Вільного союзу вільних громад» початку XX ст. часів спроб розвитку української державності.

7. Радянська система рад народних депутатів часів УРСР.

8. Система місцевого самоврядування незалежної України, яка не була результатом попереднього тривалого еволюційного розвитку й створювалася в умовах політичного цейтноту та інституційного вакууму [4, с. 103–104].

Інший вітчизняний дослідник В. Куйбіда на основі аналізу історичних факторів формування організаційно–функціональних принципів і методів діяльності органів місцевого самоврядування виділив його три основні періоди:

1. Період виникнення розрізаних самоврядних принципів і методів в управлінні (з найдавніших часів до впровадження магдебурзького права).

2. Період апробації самоврядних принципів і методів управління в містах (від запровадження магдебурзького права на початку XII ст. до першої письмової конституції Пилипа Орлика).

3. Період пошуків ефективних форм реалізації місцевого самоврядування (від Конституції Пилипа Орлика донині) [7, с. 101].

Історичний розвиток, передусім європейської цивілізації, окрім вже окреслених теорій сформував ряд науково–обґрунтованих концепцій. Серед них соціал–реформістська муніципальна концепція кінця XIX – початку XX ст. Муніципальний соціалізм даної соціологічної концепції не має нічого спільного із соціалізмом у звичайній інтерпретації цього слова. Тези муніципального соціалізму висувалися насамперед у більшості буржуазних партій. Вони являли собою сукупність програмних положень і установок, до яких, зокрема, належать:

– наділення міської і сільської громади правами широкої автономії;

– збільшення представництва населення в органах місцевого самоврядування;

– зміна державного і громадського життя шляхом поступових реформ;

– соціалістична еволюція буржуазного місцевого самоврядування розглядалась як один із шляхів неревольюційної трансформації суспільства;

– створення на місцях осередків демократії, здатних протистояти центральним органам, трактувалася прихильниками муніципального соціалізму як корінна зміна влади в суспільстві.

Подальші концепції, на нашу думку, продовжують розвиватися у контексті двох течій – державної та суспільної. До сучасних концепцій можна віднести такі:

– локалістська (Дж. Джонс, Р. Родс, Дж. Чендлер), заснована на ідеях ліберальної демократії. Відповідно

до цієї концепції, демократична держава являє собою взаємодію різноманітних центрів прийняття рішень;

– неомарксистська (С. Дункан, М. Тудвін, С. Кокбері), яка не розділяє ідеї ліберальної демократії, адже в її основі лежить марксистський аналіз;

– дуалістична (П. Сандерс, А. Косон), декларує подвійний характер місцевого самоврядування, тобто самостійність у місцевих справах і здійснення певних державних функцій на місцевому рівні;

– суспільного вибору та соціального обслуговування (Н. Нісканен, Дж. Таллок), заснована на ідеях неоконсерватизму.

Таким чином, можна виокремити ряд чинників, які мали вплив на появу та генезу теорій місцевого самоврядування. По-перше, це формування теорії природних прав людини, адже вони є критерієм для оцінки правового змісту закону, а держава виступає гарантом і захисником природних прав і свобод індивіда. По-друге, це поява ідеї суспільного договору як ідеї правління, заснованого на згоді. По-третє, формування й розвиток концепції поділу влади по горизонталі та вертикалі. По-четверте, неминучий вплив мала теорія громадянського суспільства. По-п'яте, започаткована теорія правової держави, тобто держави, у якій створені умови для реалізації прав і свобод людини, а державна влада обмежується правом. По-шосте, обґрунтування концепції буржуазного лібералізму, сутність якої зводилася до того, що людина повинна сама вирішувати власну долю, а держава існує лише для того, щоб захищати людину від насильства з боку її подібних. По-сьоме, ідея захисту приватної власності. Окрім того, важливу роль відіграли політико-філософські постулати буржуазного представницького правління сформульовані Дж. Міллем [10, с. 52].

Отже, еволюція суспільно-політичних відносин спричинила трансформацію теорій місцевого самоврядування, сутність яких полягала у створенні оптимальних умов для залучення громадян до управління громадами. Ефективне самоврядування місцевого населення визначає країну як державу з високорозвиненим громадянським суспільством, де держава існує для людини, для задоволення її потреб та інтересів.

Список використаних джерел

1. Васильчиков А. И. О самоуправлении. Сравнительный обзор русских и иностранных земских и общественных, учреждений / А. И. Васильчиков. – Т.1. 3-е изд. – СПб., 1872. – 12, XLII. – 460 с.
2. Гулак Л. С. Теоретичні засади становлення місцевого самоврядування // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія Юриспруденція / Лариса Гулак. – 2013. – №6–2; Т.1. – С.101–104.
3. Драгоманов М. П. Собрание политических сочинений / М. П. Драгоманова; изд. редакции «Освобождения». – Т.1. Историческая Польша и великорусская демократия (1881–1882 гг.); Опыт украинской политико-социальной программы (1884 г.) [Электронный ресурс]. – Paris: Societe nouvelle de librairie et e'dition, 1905. – 376 с. – Режим доступа: <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/showbook/showbook.php3?0044759>.
4. Заблоцкий В. В. Компаративный анализ исторического становления системы местного самоуправления Украины // Держава та регіони. Серія: Державне управління / В. В. Заблоцкий. – 2013. – №3 (43). – С.102–107.
5. Заливалова Л. Н. Город и государство в эпоху перехода от античности к феодализму в освещении русской историографии конца XIX – начала XX ст. / Л. Н. Заливалова // Город и государство в древних обществах. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1982. – 336 с.
6. Кистяковский А. Ф. К вопросу о Магдебургском праве // Права, по которым судится малороссийский народ (1743 г.) / А. Ф. Кистяковский. – К., 1879. – С.83–110.

7. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування: монографія / В. С. Куйбіда. – К.: МАУП, 2004. – 432 с.

8. Курбатов Г. Л. Город и государство в Византии в эпоху перехода от античности к феодализму / Г. Л. Курбатов, Г. Е. Лебедева // Город и государство в древних обществах. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1982. – С.56–77.

9. Лешков В. Н. Опыт теории земства и его земских учреждений по «Положению» 1864 г., января первого / В. Н. Лешков. – М., 1865. – 82 с.

10. Милль Дж. Размышления о представительном правлении / Дж. Милль. – М.: Книга по Требованию, 2012. – 365 с.

11. Токвиль А. Про демократію в Америці. У двох томах / Пер. з франц. Г. Філіпчука та М. Москаленка; передмова А. Жардена / Алексіс де Токвіль. – К.: Видавничий дім «Всесвіт», 1999. – 590 с.

12. Томашівський С. Українська історія: Нарис І. Старинні і середні віки / С. Томашівський. – Львів: Вчора і нині, 1919. – 150 с.

13. Brody Lisa R. Encyclopedia of the ancient Greek world / David Sacks, Oswyn Murray, Lisa R. Brody. – Infobase Publishing, 2005. – 412 p.

14. Gierke O. von. Das deutsche Genossenschaftsrecht / Otto von Gierke. – Bd. I. Berlin, 1868. – 1111 p.

15. Hardy E. G. The Table of Heraclea and the Lex Iulia Municipalis / E. G. Hardy // The Journal of Roman Studies. – 1914. – Vol.4, Part 1. – P.65–110.

16. Mohl R. Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften in Monographien dargestellt / Robert von Mohl. – Taschenbuch: Adamant Media Corporation, 2001. – 619 p.

17. Schaeffner W. Geschichte Der Rechtsverfassung Frankreichs: Bis Auf Hugo Capet (1849) / Wilhelm Schaeffner. – Sauerländer: Nabu Press, 2012. – 696 p.

References

1. Vasil'chikov A. I. O samoupravlenii. Sravnitel'nyj obzor russkikh i inostrannykh zemskikh i obshhestvennykh, uchrezhdenij / A. I. Vasil'chikov. – T.1. 3-e izd. – SPb., 1872. – 12, XLII. – 460 s.
2. Gulak L. S. Teoreticheskie zasady stanovlenija miscevoogo samovrjaduvannja // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu: Serija Jurysprudencija / Larysa Gulak. – 2013. – №6–2; T.1. – S.101–104.
3. Dragomanov M. P. Sbranie politicheskikh sochinenij / M. P. Dragomanova; izd. redakcii «Osvobozhdenija». – T.1. Istoricheskaja Pol'sha i velikorusskaja demokratija (1881–1882 gg.); Opyt ukrainskoj politiko-social'noj programmy (1884 g.) [Elektronnyj resurs]. – Paris: Societe nouvelle de librairie et e'dition, 1905. – Rezhim dostupa: <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/showbook/showbook.php3?0044759>.
4. Zabloc'kyj V. V. Komparatyvnyj analiz istorichnogo stanovlenija systemy miscevoogo samovrjaduvannja Ukra'ny // Derzhava ta regiony. Serija: Derzhavne upravlinnja / V. V. Zabloc'kyj. – 2013. – №3 (43). – S.102–107.
5. Zaliivalova L. N. Gorod i gosudarstvo v jepohu perehoda ot antichnosti k feodalizmu v osvjasnenii russkoj istoriografii konca XIX – nachala XX st. / L. N. Zaliivalova // Gorod i gosudarstvo v drevnih obshhestvah. – L.: Izd-vo Leningrad. un-ta, 1982. – 336 s.
6. Kistjakovskij A. F. K voprosu o Magdeburgskom prave // Prava, po kotorym sudsitsja malorossijskij narod (1743 g.) / A. F. Kistjakovskij. – K., 1879. – S.83–110.
7. Kujbida V. S. Princypy i metody dijal'nosti organiv miscevoogo samovrjaduvannja: monografija / V. S. Kujbida. – K.: MAUP, 2004. – 432 s.
8. Kurbatov G. L. Gorod i gosudarstvo v Vizantii v jepohu perehoda ot antichnosti k feodalizmu / G. L. Kurbatov, G. E. Lebedeva // Gorod i gosudarstvo v drevnih obshhestvah. – L.: Izd-vo Leningrad. un-ta, 1982. – S.56–77.
9. Leshkov V. N. Opyt teorii zemstva i ego zemskikh uchrezhdenij po «Polozheniju» 1864 g., janvarja pervogo / V. N. Leshkov. – M., 1865. – 82 s.
10. Mill' Dzh. Razmyshlenija o predstavitel'nom pravlenii / Dzh. Mill'. – M.: Kniga po Trebovaniju, 2012. – 365 s.
11. Tokvil' A. Pro demokratiju v Ameryci. U dvoh tomah / Per. z franc. G. Filipchuka ta M. Moskalenka; peredmovna A. Zhardena / Aleksis de Tokvil'. – K.: Vydavnychyj dim «Vsesvit», 1999. – 590 s.
12. Tomashivs'kyj S. Ukra'ns'ka istorija: Narys I. Starynni i seredni viky / S. Tomashivs'kyj. – L'viv: Vchora i nyni, 1919. – 150 s.
13. Brody Lisa R. Encyclopedia of the ancient Greek world / David Sacks, Oswyn Murray, Lisa R. Brody. – Infobase Publishing, 2005. – 412 p.

14. Gierke O. von. Das deutsche Genossenschaftsrecht / Otto von Gierke. – Bd. I. Berlin, 1868. – 1111 p.

15. Hardy E. G. The Table of Heraclea and the Lex Iulia Municipalis / E. G. Hardy // The Journal of Roman Studies. – 1914. – Vol.4, Part 1. – P.65–110.

16. Mohl R. Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften in Monographien dargestellt / Robert von Mohl. – Taschenbuch: Adamant Media Corporation, 2001. – 619 p.

17. Schaeffner W. Geschichte Der Rechtsverfassung Frankreichs: Bis Auf Hugo Capet (1849) / Wilhelm Schaeffner. – Sauerländer: Nabu Press, 2012. – 696 p.

Gladiy V. I., graduate student of political institutions and processes, SHEE «Carpathian National University named after Vasyl Stefaniuk» (Ukraine, Ivano-Frankovsk), v.i.gladiy@gmail.com

Factors transformation of the concept of local government

The factors of influence on the transformation of local government in its various manifestations are investigated. Analyzes the theory and the concept of local government through a retrospective analysis of the forms of self-government.

Keywords: local government, the community, decentralization, the municipality, government, natural rights.

Гладий В. І., аспірант кафедри політичних інститутів і процесів, ГВУЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ), v.i.gladiy@gmail.com

Факторы трансформации концепта местного самоуправления

Исследуются факторы влияния на трансформацию местного самоуправления в различных его проявлениях. Анализируются теории и концепции местного самоуправления через ретроспективный анализ форм самоуправления граждан.

Ключевые слова: местное самоуправление, община, децентрализация, муниципалитет, государственное управление, естественные права.

УДК 323.29

Лясота А. Є.,
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології, Дніпропетровський
національний університет ім. Олеся Гончара
(Україна, Дніпропетровськ), alyasots@ua.fm

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА – ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД

Розглядається актуальна проблематика становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні. Аналізується проблема демократизації освіти та її роль у формуванні громадянського суспільства з використанням гендерного підходу. Аналіз широкого кола джерел на основі гендерної методології свідчить, що впровадження тендерного підходу є необхідною умовою демократизації суспільства в цілому і освіти зокрема. Автор зазначає, що, виходячи з потреби забезпечити всебічний зв'язок між освітою і формуванням громадянського суспільства, необхідно покласти його основні принципи і цінності в основу навчальних програм. Ця потреба, на думку автора, є досить актуальною для нинішньої України. Певний ідейний вакуум, який утворився у системі освіти має бути заповнений ідеологією громадянськості. Вона є досить дієвою у плані підготовки майбутніх фахівців і водночас людей з активною громадянською позицією, патріотів своєї країні. Засобом здійснення даних цілей виступає громадянська освіта.

Ключові слова: гендер, демократія, освіта, громадянське суспільство.

Неодмінною передумовою ефективною системи громадянського суспільства є наявність його розвинутої багатоманітної структури, їх складають різні неурядові групи, об'єднання, організації, асоціації, інші соціальні інститути, їхня функціональна спрямованість досить широка: творчі, спортивні, ветеранські, жіночі, правозахисні, благодійницькі, професійні спілки тощо. Тобто ті структури, які знаходяться поза державним впливом, їхнє призначення полягає у сприянні реалізації особистістю її цінності, інтересів, потреб, прагнень,

потенціалу. Соціальні інститути створюють індивіду певний простір для цього. Вони забезпечують йому справжню повноцінну можливість для вибору напрямку своєї життєдіяльності. Адже людина може сформуватися як особистість лише у системі суспільних відносин. А конкретніше, через певну соціальну організацію. Це не обмежує можливості самовизначення індивіда. Оскільки індивідуальна свідомість має бути забезпечена соціальними механізмами.

Таким чином, громадянське суспільство представляє собою широке системне утворення. Критерієм його організованості і функціональної ефективності є створення умов для реалізації особистістю своїх потреб та інтересів. Звичайно, у поєднанні із відповідальністю. Повною мірою скористатись з наданих прав людина може лише у разі своєї належної підготовленості до цього, досконалості відповідних умінь і навичок. Це досягається не лише вихованням практичних здібностей, а й формуванням адекватної моделі свідомості індивіда. Таке завдання вирішується насамперед освітою. Вона є важливим елементом процесу життєдіяльності суспільства, передумовою його нормального стабільного розвитку.

Виходячи з потреби забезпечити всебічний зв'язок між освітою і формуванням громадянського суспільства, необхідно покласти його основні принципи і цінності в основу навчальних програм. Ця потреба, на думку автора, є досить актуальною для нинішньої України. Певний ідейний вакуум, який утворився у системі освіти має бути заповнений ідеологією громадянськості. Вона є досить дієвою у плані підготовки майбутніх фахівців і водночас людей з активною громадянською позицією, патріотів своєї країні. Засобом здійснення даних цілей виступає громадянська освіта. Вона є досить багатоплановим поняттям. І її головна сутність відображається в її функціональному призначенні. «Громадянська освіта – це освіта, яка готує людину до, того, щоб вона стала відповідальним громадянином, брала активну участь у політичному житті країни і була здатною багато зробити для своєї країни» [2, с. 6]. Тобто підготовка майбутнього спеціаліста тісно пов'язана з формуванням громадянина й безпосередньо залежить від здатності громадян здійснювати на практиці їхні основні принципи, брати активну участь у громадському житті, відповідально ставитися до своєї політичної системи, наявності у них навичок вирішення практичних проблем. Такі здібності повинні закладатися насамперед системою освіти. Оскільки майбутніх громадян необхідно готувати, навчати. «Люди не народжуються зі знанням того суспільного і політичного ладу, які часом зумовлює можливість існування свободи для них та їх дітей. Такі речі треба набути, їх необхідно навчати.» У цьому контексті освіта «відіграє виняткову роль у вільних суспільствах», оскільки «у демократичній державі уряд є слугою народу – народу, здатність якого творити, втримувати і поліпшувати цей уряд залежить до великої міри від якості і ефективності освітньої системи через яку він проходить» [8, с. 18–19]. Отримані знання мають підтримуватися відповідними навичками участі у житті суспільства. І тому освітні програми необхідно спрямовувати на формування практичного і навіть критичного мислення учнів і студентів. Реалізація такої мети передбачає становище, коли вони є не просто пасивним об'єктами впливу